

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 3 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Mansurov Ulug'bek Umarovich</i> FARG'ONA VODIYSI SHAHARLARIDA TIBBIYOT TIZIMIDAGI O'ZGARISHLAR (1917-1990-YILLAR)	12-20
<i>Yuldashev Ulugbek Kadirjanovich</i> O'ZBEKISTONDA PROFESSIONAL TA'LIM BOSQICHIDA DUAL TA'LIM SHAKLINING JORIY QILINISHI TARIXI	21-27
<i>Bobobekova Nargiza Ismatullayeva</i> JIZZAX VILOYATI SOG'LIQNI SAQLASH TIZIMI FAOLIYATI TARIXI (XIX ASR IKKINCHI YARMI - XX ASR BOSHLARI)	28-33
<i>Esanova Nilufar</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONNING YENGIL SANOAT SOHASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR BILAN HAMKORLIGI	34-37
<i>Tursunov Bekzot Yandashevich</i> QO'QON XONLIGI QO'SHININING QUROL-ASLAHALARIGA OID	38-45
<i>Давлетмуратов Куралбай Хожамуратович</i> АНТИЧНЫЕ И СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ЗООМОРФНЫЕ МЕТАЛЛИЧЕСКИЕ ИЗДЕЛИЯ ХОРЕЗМА	46-52
<i>Raximov Bektosh, Tashmuradov Umidbek</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA TASHQI DIPLOMATIK ALOQALARNING DAVLAT SIYOSIY TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI	53-57
<i>Otaxanov Alisher Mamadaliyevich</i> TEMURIY MALIKALARNING ILM-FAN VA IJTIMOIIY TARAQQIYOTGA QO'SHGAN HISSALAR	58-64
<i>Xakimov Ravshan Raimovich</i> MIRZACHO'LNING ETNOEKOLOGIK MUAMMOLARI	65-74
<i>Ergashev Jahongir Yunus o'g'li</i> TURK XOQONLIGINING BOSHQARUVIDA IMPERIYACHILIK XUSUSIYATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI	75-82

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Gabriel Ayodeji Ogunmola</i> ЦИФРОВОЙ ДИВИДЕНД: ИЗУЧЕНИЕ ПОТЕНЦИАЛА ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	83-96
<i>Abdullayev Altinbek Yangibayevich</i> KORXONANING KOMPLEKS ISHLAB CHIQUARISH XARAJATLARI VA QO'SHIMCHA MAHSULOT ISHLAB CHIQUARISH HISOBINI YURITISHNING USLUBIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	97-113
<i>Komolov Odiljon Sayfidinovich</i> KREDIT TASHKILOTLARINI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING TAHLILI	114-123

<i>Shaislamova Nargiza Kabilovna</i> MAMLUKAT IQTISODIYOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING ROLI	124-134
<i>Qo'chqarov Baxtiyor Xoshimjanovich</i> KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING AYLANMA MABLAG'LARINI SHAKLLANTIRISH VA UNDAN SAMARALI FOYDALANISH USULLARI	135-147
<i>Abdimurodov Baxrom, Abdimurodov Bahodir</i> AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA XODIMLARGA HAQ TO'LANADIGAN HAR YILGI MEHNAT TA'TILINI RASMIYLASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH	148-152
<i>Matkarimov Inomjon, Yuldashbayev Azizullo</i> BARQAROR RIVOJLANISH VA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH	153-158
<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> ТРАНСФОРМАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ КОНЕВОДСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАНИ	159-166
<i>Ravshanov Zaxiriddin Ibragimovich</i> OVQATLANISH XIZMATLARI SOHASIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGINI RIVOJLANTIRISH BORASIDA TAVSIYALAR	167-176
<i>Джуманиязов Уббинияз Исмайл улы</i> ПРИМЕНЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ КИТАЯ	177-183
<i>To'lov Ulug'bek Toshmamatovich</i> YERLARNI BAHOLASH VA SOLIQQA TORTISHNING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	184-193
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich,</i> IJTIMOIY-KASBIY FAOLIYAT JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTNING INSON SALOHİYATIGA TA'SIRI	194-200
<i>Tashanov Abduxoliq</i> QADIMGI SHARQ MANBALARIDA INSON BUZG'UNCHILIGI HAQIDAGI QARASHLAR ...	201-206
<i>Muhamedov Asror Asadovich</i> UCHINCHI RENESSANS POYDEVORINI YARATISHDA YUSUF XOS HOJIB FALSAFIY MEROSIDAN FOYDALANISH	207-213
<i>Жумаева Шахло Суюновна</i> ВОПРОС НРАВСТВЕННОГО СОВЕРШЕНСТВА В УЧЕНИИ АХМАДА ЯССАВИ	214-219
<i>Eshonqulov Laziz Norqobul o'g'li</i> HAJVIYLIKNING PSIXOLOGIK IJTIMOY-MADANIY VA ESTETIK XUSUSIYATI	220-224
<i>G'ulomov Zuxriddin Baxromjon o'g'li</i> AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA YOLG'ON AXABOROTLARNING MAZMUN-MOHİYATI VA KONSEPTUAL ASOSLARI	225-231
<i>Xaitov Lazizbek Azamatovich</i> HAKIM TERMIZIYNING FALSAFIY TA'LIMOTI	232-236

<i>Ortiqov Shahriddin</i> SHAXS ESTETIK ONGI VA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA TEATR SAN'ATINING O'RNI	237-241
<i>Toshboboeva Munavar</i> IJTIMOIY-MA'NAVIY MUHIT BARQARORLIGIDA XOTIN-QIZLARNING ISHTIROKI	242-248
<i>Murotov Elyor Narzillo o'g'li</i> YANGI O'ZBEKISTONNING TARAQQIYOT STRATEGIYALARINING UZVIYLIGI VA FALSAFIY TAHLILI	249-255
<i>Soipova Mavjuda Karimjanovna</i> FAZL IBN AHMAD TA'LIMOTIDA NUR VA HARAKAT MASALASI	256-260
<i>Ashurova Xurshida Sag'dullaevna</i> HOJI MUIN ZAMONDOSHI SHOKIR MUXTORINING HAYOTI VA FAOLIYATI HAQIDAGI QARASHLARI	261-264
<i>Karimov Anvarjon Lutfilloyevich</i> IBN SINO FALSAFIY MEROSIDA AXLOQI MASALASI	265-269
<i>Shakambarov Abdurashid Abdujabbarovich</i> MA'NAVIY MARGINALLASHUV DAN HIMOYALANISHDA XORIY TAJRIBASI	270-275
<i>Samadov Jonmurod</i> JALOLIDDIN RUMIY GNOSEOLOGIASINING ZAMONAVIY TAHLILI	276-280
<i>Barnoev Sanjar Qurbonovich</i> YUSUF HAMADONIYNING INSON VA KOINOT UYG'UNLIGIGA OID TA'LIMOTIDA ME'YOR MASALALARI	281-286
<i>Ярлакабов Джамшид Мамасултонович</i> СВОБОДА И НЕОБХОДИМОСТЬ КАК ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ГЛОБАЛЬНОГО ОБЩЕСТВА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	287-291
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Isanova Feruza Tulqinovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARNING SINXRON TAHLILI	292-297
<i>Xayrullayeva Shahzoda Farhod qizi</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SALBIY VA IJOBIY HIS TUYG'ULARNI LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI	298-303
<i>Tadjiyeva Mastura, Umarxonova Dilafruz</i> INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARIDA "BOYLIK" VA "FAQIRLIK" KONSEPTLARINING AKSIOLINGVISTIK TAHLILI	304-308
<i>Sharipova Nilufar Shaxrillo qizi</i> ZAMONAVIY DUNYO ADABIYOTIDA XALQ KULGISI ASOSIDA KELIB CHIQQAN YANGI BADIY SHAKLLAR	309-312
<i>Ochilova Gulnoza Farxod qizi</i> NUTQ BIRLIKLARI MASALASINING UMUMIY TILSHUNOSLIKDAGI TALQINI	313-316
<i>Alqarov Nazarbek Alisher o'g'li</i> IT MOTIVINING DUNYO VA O'ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI	317-322

<i>Abdusalomov Firuz Abduxoliqovich</i> HARBIY DISKURSDA BUYRUQNING VOQELANISHI	323-329
<i>Ruzmatova Gulnara Kulmamatovna</i> STYLISTIC AND LINGUACULTUROLOGICAL FEATURES OF IMPLICATURES IN ENGLISH AND UZBEK ANECDOTES	330-333
<i>Safarova Farida, Toshkulova Madinabonu</i> THE STUDY OF TEXT LINGUISTIC	334-337
<i>Amonova Dilshoda Azamat qizi</i> ADABIYOTDA BADIY OBRAZ TUSHUNCHASI VA UNING XUSUSIYATLARI (DEN BRAUNNING "DA VINCHI SIRI" ROMANI MISOLIDA)	338-343
<i>Sultonova Gulchehra Xusanovna</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILI NAMUNASI SIFATIDA AFORIZMLARNING MADANIY VA FALSAFIY JIHATLARI	344-348
<i>Makhmudova Mutabar Dustmukhammad kizi,</i> CAUSES OF STEREOTYPE OCCURRENCE	349-353
<i>Sadullaeva Matlyuba Akhrorovna,</i> NUMERIC MYSTERIES: THE ROLE OF NUMBERS AND SYMBOLISM IN "THE DA VINCI CODE"	354-359
<i>Khusenova Shosura Toshtemirovna,</i> DOCTORS' ATTITUDES TOWARD LEARNING ENGLISH: A NEEDS ANALYSIS REPORT	360-363
<i>Mamajanova G'uncha, Shakirova Saida</i> EKVIVALENTLIK VA TAFOVUT MEZONLARI ASOSIDA O'ZBEK VA INGLIZ METAFORALARINING QIYOSIY TAHLILI	364-368
<i>Saydullayeva Dilrabo Ilxom qizi</i> SODIQIY AFSHORNING "MAJMA UL-HAVAS" TAZKIRASI VA UNING O'ZBEK TAZKIRASHUNOSLIGIDAGI AHAMIYATI	369-372

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

<i>Нурпеисов Еркеш, Ибраева Алуа, Сманова Акмарал</i> КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРИАДЫ В ИСТОРИЧЕСКОМ ВЫБОРЕ КАЗАХСТАНА	373-379
<i>Камалов Мансурхон Мухтарович</i> К ВОПРОСУ О КОНФЛИКТЕ ИНТЕРЕСОВ В КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЯХ	380-385
<i>Komilov Avazbek Bokijonovich</i> QONUN BUZILISHI, UNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA BUNGA IMKONIYAT YARATIB BERAYOTGAN SHART-SHAROITLARNI BARTARAF ETISH TO'G'RISIDAGI PROKUROR TAQDIMNOMASINING MAZMUNI VA UNGA QO'YILGAN TALABLAR	386-394
<i>Xolov Utkir Shomurodovich,</i> QONUNYIY KUCHGA KIRGAN SUD Hujjatlari Yangi Ochilgan Holatlar bo'yicha qayta ko'rishning ayrim masalalari	395-399
<i>Kuldoshev Ulug'bek Otabek o'g'li</i> KASB YUZASIDAN O'Z VAZIFALARINI LOZIM DARAJADA BAJARMASLIK VA XAVF OSTIDA QOLDIRISH JINOYATLARINING SUBYEKTI VA ULARNING FARQLI JIHATLARI	400-407

<i>Ибрагимова Сабина Эркиновна</i> К ВОПРОСУ О ДАЛЬНЕЙШЕЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ ПРАВОСУДИЯ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ, В УГОЛОВНО- ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	408-413
<i>Avezov Dilshod Sadulayevich</i> MAHALLIY KENGASH DEPUTATINI CHAQIRIB OLISH MASALALARI VA UNING XUSUSIYATLARI	414-418
<i>Haydarov Jaloliddin Hamza o'g'li</i> VALYUTA QIMMATLIKLARINI QONUNGA XILOF RAVISHDA OLISH YOKI O'TKAZISH JINOYATINING PREDMETI TAHLILI	419-423
<i>Zairov Asadbek Sayfullo o'g'li</i> INKLYUZIV TA'LIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA QONUNCHILIK BAZASINING ROLI	424-432
<i>Karimov Bekmurodjon Anvarjonovich</i> BMT INSON HUQUQLARI BO'YICHA SHARTNOMAVIY ORGANLARI TIZIMINI KUCHAYTIRISH	433-442
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna</i> ZAMONAVIY OLIY TA'LIMDA KREATIVLIKNI TASHXISLASH METODIKALARINI QO'LLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	443-449
<i>Raxmatov Otabek Urinbosarovich</i> "JISMONIY TARBIYA VA SPORT PEDAGOGIKASI" FANINING BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAOLIYATI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHDAGI AHAMIYATI	450-455
<i>Xamroyev Samijon Salimovich</i> SPORT TO'GARAGI MAHG'ULOTLARIGA TALABALAR QIZIQISHLARINI SHAKLLANTIRISHDA UZLUKSIZLIKNI TA'MINLASH VOSITALARI	456-461
<i>Berdiyeva Nilufar Ibodullayevna</i> TALABALARDA INSHONING MAZMUNII- MANTIQUIY BAYON QILINISHIGA DOIR BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI SHAKLLANTIRISH	462-467
<i>Ortiqov Bekruh Baxodir o'g'li</i> ZAMONAVIY VOLEYBOLCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGI VA BIOMEXANIK XUSUSIYATLARI HAMDA SAMARADORLIKKA TA'SIRI	468-472
<i>Jumayeva Xulkarxon Muxammadjonovna</i> TALABALARNI INVARIANTIV VA VARIATIV TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING PEDAGOGIK STRATEGIYASI	473-480
<i>Avliyaqulov Tolib Xolmurodovich,</i> TALABALAR KASBIY-AXLOQIY TAYYORGARLIGIGA QADRIYATLARGA ASOSLANGAN YONDASHUV	481-486
<i>O'tashev Xasan Nematullayevich</i> OLIIY TA'LIM MUASSASASIDA SPORT ISHLARINING USTUVOR VAZIFASI SIFATIDA SPORT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING MUHIM JIHLATLARI	487-492
<i>Axmadjanov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> BO'LAJAK TARIX O'QITUVCHISINING AXLOQIY YETAKCHILIGI VA KASBIY FAZILATLARI	493-500

<i>Mengliyev Bobur Normamatovich</i> O'QITUVCHILARNI PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI TAHLIL QILISH USULLARI	501-507
<i>Gafforov Alisher Xolmurodovich</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARI RAQAMLI TA'LIM RESURLARINI LOYIHALASH, TIZIMLASHTIRISH VA UNING MAZMUNI	508-518
<i>Qurbonova Bonu Quvondiq qizi</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KITOBGA QIZIQTIRISH: SAMARALI USULLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	519-524
<i>Zubaydullayev O'ktam Raim o'g'li</i> O'QUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA SAN'ATNING O'RNI	525-529
<i>Raximov Nurillo Narzullaevish</i> BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHISINI KASBIY-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH: MUAMMO VA YECHIMLAR	530-538
<i>Ergashova Munisa Hoshim qizi</i> MUSTAQIL TA'LIMNI O'YINLAR ORQALI TASHKIL ETISH	539-543
<i>Nuriddinova Madina, Nuriddinov Muhriddin</i> USING WIKI-TECHNOLOGY TO IMPROVE STUDENTS' WRITING COMPETENCE	544-552
<i>Kalekeeva Sarbinaz Turkmenbaevna,</i> O'QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	553-560
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna,</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA TA'LIMIDA QO'LLANILISHI IMKONIYATLARI	561-565
<i>Evatov Saminjon Sobirovich</i> JAMOAVIY FAOLIYATNI TASHKIL ETISH ASOSIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH	566-572
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	573-577
<i>Idrisov Mironshoh Ilyos o'g'li</i> TALABALARNI JISMONIY TARBIYA, SPORT VA TURIZM VOSITALARI BILAN SOG'LOMLASHTIRISH TIZIMINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI	578-582
<i>Nasriddinova Nilufar Shuxrat qizi</i> 1-SINF ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INTENSIVLIGINI TA'MINLASH METODIKASI	583-587
<i>Yavkochdiyeva Dilafruz</i> TALABALARNI PEDAGOGIK KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHDA "STAATE" INNOVATSION TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	588-593

Received: 16 February 2025

Accepted: 5 March 2025

Published: 20 March 2025

Article / Original Paper

ETHNOECOLOGICAL PROBLEMS OF MIRZACHUL

Xakimov Ravshan Raimovich

Guliston State Pedagogical Institute,
senior teacher

Abstract. The article analyzes the processes of development of the Mirzachul region during the Soviet period, historical-demographic processes, as well as the ethno-ecological problems of the region, with their characteristics.

Keywords: Mirzachul, resettlement policy, population, Syr Darya, Jizzakh, salinization, nation, demography, ethno-ecology, cotton, irrigation, canals, diseases, silt water.

MIRZACHO'LNING ETNOEKOLOGIK MUAMMOLARI

Xakimov Ravshan Raimovich,

Guliston davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada Sovetlar davrida Mirzacho'lning o'zlashtirilishi va undagi tarixiy-demografik jarayonlar, shuningdek etnoekologik muammolari tahlil qilingan va unga tavsiflar berilgan.

Kalit so'zlar: Mirzacho'l, ko'chirish siyosati, aholi, Sirdaryo, Jizzax, sho'rlanish, millat, demografiya, etnoekologik, paxta, irrigatsiya, kanal, kassalik, sizot suvi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I3Y2025N09>

Kirish. Mirzacho'l bir million gektardan ortiq maydonni egallab, janubda Turkiston tog' tizmasi, janubi-g'arbda Nurota tog'lari, g'arbda Bolatog' va Pistalitog', shimoli-g'arbda Qizilqum cho'li, sharq va shimoli-sharqda Sirdaryo bilan chegaralangan. Turon pasttekisligi va uning tog' etagida joylashgan chekka qismi — Mirzacho'l sizot suvlari tabiiy oqib chiqmaydigan cho'llar qatoriga kiradi. Tog'lardan tekislik tomon yotqiziq konuslari, tog' etagidagi qiya tekisliklar va daryo vodiysi bo'ylab sizot suvlari (shuningdek, minerallashgan tuzlarning grunt suvlari) oqib keladi. Mirzacho'lning tabiiy suv oqishi yetarli emas: sizot suvlari asosan tuproqdan va o'simliklardan bug'lanishga sarf bo'ladi [1:B.16.].

Mirzacho'lga janubda Turkiston tog' tizmasidan Bosmadonsoy, Kattasoy, Shahrison, Zominsuv va Sangzor daryolari, g'arbda Nurota tizma tog'idan bir qancha soy, jilg'alar qadimda seryog'in yillarda oqib tushgan, cho'l sug'orilmasdan avval qancha suv kelgan bo'lsa, shuncha suv sarf bo'lgan va sizot suvlarining chuqurligi deyarli o'zgarmay turgan. Yer osti suvlari va yer osti qobig'ining sho'r qatlami sug'orishdan oldin ancha chuqurlikda joylashgani uchun sezilmagan edi [2:B.9]. Mirzacho'l yer osti suvlari bu yerga suv chiqarilishidan oldin minerallashgan bo'lib, Mirzacho'lning markaziy qismida 20 metrdan ortiq chuqurlikda, tevarak-atrofida 15-20 metr, Jetisay, Sardoba, Arnasoyda 5-7,5 metr, Sho'ro'zak massivida 2,2-5 metrgacha chuqurlikda joylashgandi. Mirzacho'lning jazirama issig'i tufayli o'zlashtirilishi davrida yillik yog'ingarchilik miqdori umumiy bug'lanadigan suvni 6% ni tashkil etgan.

Adabiyotlar. XIX asr oxirida amerikalik tadbirkorlarning qutqusi va paxtaga bo'lgan talab tufayli chor Rossiyasi Mirzacho'lga rusiyzabon aholini ko'chirib, cho'lni o'zlashtirishga katta e'tibor berdi va Mirzacho'lning shimoli-sharqiy qismini o'zlashtirish boshlanib ketdi. 1872-yilda muhandis N.Ulyanovning projektiga ko'ra, dastlabki "Kaufman" kanali qazildi, 1883-1885-yillarda knyaz K.Romanovning mablag'i hisobiga Iskandar arig'ini qazish ishlari olib borildi, 1885-yilda Bekoboddan Yettisoyga qarab Buxoro arig'i, so'ngra Bekoboddan Sardobaga tomon Kenaz arig'i qazildi. 1893-yil Nikolay I nomidagi kanal qurilishi bilan Mirzacho'lning deyarli markaziga suv yetib bordi. Ammo chor Rossiyasi o'z maqsadiga erisha olmadi[3:B.108]. Xorazm arig'i, O'rinboyariq va boshqalarning qazilishi nihoyasiga yetkazilmadi. Muhandislik hisob-kitoblaridagi xatoliklarga ko'ra kanallarga yetarlicha suv chiqmadi, oqar suvlar dambalarni buzib, atrof-muhitga zarar yetdi, suvdan xo'jasizlarcha foydalanish tufayli rejalashtirilgan hudud o'zlashtirilmadi.

1915-1917-yillarda misli ko'rilmagan qurg'oqchilik bo'ldi, 1920-1940-yillardagi Arktika isishi davri insoniyat tarixida og'ir oqibatlariga sabab bo'ldi, ijtimoiy-siyosiy turkumdagi o'zgarishlar: birinchi jahon urushi, oktyabr to'ntarishi, fuqarolar urushi va istiqloqlilik harakati, "harbiy kommunizm" siyosati tufayli uning oqibatlari 1923-yilgacha davom etdi[4:B.195-197], ochlik avj oldi, Mirzacho'lning sug'orma dehqonchilik hududlaridagi qahatchilik, botqoq qamishzorlardan chiqqan bezgak epidemiyasi va yerning qayta sho'rlanishi bilan hamohanglik kasb etdi. G.K.Rizenkampf Alekseyevsk qo'rg'onida 70% yer sho'rlanganligi, ommaviy bezgak epidemiyasi tufayli nafaqat alohida xutorlar, balki ko'plab qo'rg'onlarning aholisi ko'chib ketganligi, shimoli-sharqiy irrigatsion tizimlarga putur yetganligini qayd etgandi[5:S.83]. Mirzacho'lga ko'chirilgan rus aholisining ko'pchilik qismi boshqa hududlarga ko'chib keta boshladi, immigrantlarning o'troqlashuvi yuz bermadi[6:B.217-218]. Bezgak epidemiyasidan ishchilarning 80-90 % gacha azob chekishayotgan edilar, natijada o'lkadagi irrigatsiya-melioratsiya qurilish ishlari orqaga ketayotgan edi. 1919, 1920 va 1921-yillarda Spassk qo'rg'oni aholisining 10 %i bezgak xurujidan vafot etgan[7:S.309].

1920-yilda Mirzacho'lga Moskvadan bezgak epidemiyasini o'rganish uchun bir qancha olimlardan iborat komissiya yuborildi. Professor V.F.Bulayevskiyning eslashicha, Sirdaryo stansiyasida ularni hech kim qarshi olmagan, bitta telefonist bo'lib, u ham bezgak xurujidan azob tortib yotgan. Ekspeditsiya a'zolariga qishloq kengashi ot bergan, lekin hamma kasalligi tufayli yo'lboshlovchi bera olmagan. Sirdaryo tumanidagi Oxunboboyev, Malik va boshqa xo'jaliklarning qo'rg'onlari bezgakdan huvullab yotgan...[8:S.4].

1920-yil seryog'in keldi, o'lkamizda kuchli suv toshqinlari, sel oqimlari bo'lib, Mirzacho'ldagi irrigatsion inshootlar ham ancha zarar ko'rdilar. Tabiiy ofat talafotlari 1923-yilda ancha bartaraf etilib, irrigatsiya ishlari yaxshilandi.

1921-yilda bezgak xurujiga qarshi kurash maqsadida mirzacho'lliklar uchun O'ra-tepa shahrida sihatgoh tashkil etildi. 1923-yilda ovul va qishloqlarda bezgak epidemiyasini tugatish uchun sanitar "uchliklar" tuzildi. Bezgakka qarshi kurash ommaviy suratda avj olishi bilan epidemiyaning asta-sekin kamaya borishi quyida ko'rishimiz mumkin[9:S.76].

Ambulatoriyaga kasallarning kelishi	1923-yil	1925-yil
<i>Umumiy qabul qilingan kasallar</i>	<i>3777 nafar</i>	<i>2413 nafar</i>
<i>Bezgak xuruji bilan kasallanganlar</i>	<i>1650 nafar</i>	<i>612 nafar</i>
<i>Boshqa kasallarga nisbatan % hisobida</i>	<i>43,7</i>	<i>25,3</i>

1914-1919-yillar davomida sug'orilgan 95 ming gektar yerning 60 ming gektari, ya'ni 2/3 qismi tashlandiq holatga kelib qoldi, faqatgina 35 ming gektar yer sug'orilib, dehqonchilik qilinar edi. 1913-1915-yillarda vohada birinchi yirik melioratsiya tarmog'i — Sho'ro'zak zovuri (63 km. uzunlikda) qurildi. 1919-yilda melioratsiya shirkatlari tuzilib, 20-yillarning boshlarida ularning faoliyati ancha kengaydi. 1900-yilda Mirzacho'l tajriba dalasi tashkil etildi. Mirzacho'lda sug'oriladigan yerlarning qayta sho'r bosishini N.A.Dimo (1906-y.) va M.M.Bushuyev (1908-y.) aniqladilar va unga alohida e'tibor berdilar. Ular sholi ekishning, bostirib sug'orishning oqibatlarini asoslab berishdi, almashlab ekish qonuniyatlarini ishlab chiqdilar va kollektor-drenajlar sistemasi zarurligini isbot qildilar. Agronomlar S.V.Ponyatovskiy, R.R.Shreder, N.N.Aleksandrov, irrigator A.I.Kryuchenko kabi mutaxassislardan iborat komissiya 1906-yilning sentyabrida 6 dalali almashlab ekishni tavsiya etgan[10:S.91]. M.M.Bushuyev paxta hosildorligini oshirishning asosiy sharti — almashlab ekishni to'g'ri tashkil etishda, deya beda va bir yillik donli ekinlarni paxta bilan almashlab ekib, tajriba stansiyasi dalalarida joriy qilgan. Lekin, paxtachilik bo'yicha Rossiyaning Mirzacho'ldagi instruktori Salin 1913-yildagi hisobotida qo'l mehnatiga asoslanganligi uchun "bedachilik keyingi ikki yil ichida foydasiz soha bo'lib qolgani, o'zini-o'zi oqlamayotganligi va kelgusida kengaytirilmasligi"[11:S.139-140] to'g'risida fikr yuritadi. Dehqon xo'jaliklarining daromadlari paxtachilikni kengaytirishda, deb baholadi. Shu davrdan Mirzacho'lda paxta monokulturasini tashkil topa boshladi.

Tadqiqot metodologiyasi. 1915-1917-yillardagi qurg'oqchilik oqibatida Mirzacho'l aholisining tarkibi mahalliy millat vakillari hisobiga ko'paydi. Yollanma ishchilar asosan qo'shni O'ra-tepa va Zomin volostlaridan, Jizzax uyezdi, Ursatyevsk stansiyasi, Qo'qon uyezdlaridan kelishgandi[12:S.245]. 1918-yilda qishloq aholisi 53831 kishi bo'lib, shundan 45604 kishi mahalliy millat vakillari va 8227 kishi rusiyzabon aholi edi[13:S.25]. 1917-1923-yillardagi ocharchilik og'ir oqibatlarga olib keldi, Turkistonda dahshatli o'lat, terlama, sing (zangila) kasalliklari ommaviy tarqaldi. Farg'ona vodiysida 1 million kishi, Samarqand viloyati Jizzax uyezdining 70% aholisi, Samarqand uyezdida esa 70 ming kishi ocharchilikdan halok bo'lgan. T.Risqulov ocharchilik respublika aholisining yarmini, taxminan 2,5 million kishini o'z domiga tortganligini yozgan edi[14:B.77]. Ochlik, qahatchilik tufayli yangi yerlarni o'zlashtirishda yevropaliklar bilan birgalikda mahalliy aholi, Farg'ona vodiysi va O'ra-tepa, Zomin atroflaridan ko'chib kelgan kishilar ishtirok eta boshladilar, 1923-yilga kelib butun Mirzacho'l aholisining 54% ni tub millatlar tashkil etdi[15:B.82-83]. Sobiq Ittifoq davrida Mirzacho'lni o'zlashtirilishi ekstensiv xarakter kasb etib, yuqoridagi xatoliklar oqibatlariga e'tibor berilmadi, aholini yangi yerlarga joylashtirish va yerdan, suvdan foydalanish tartibsiz ravishda olib borildi, agrotexnik ilg'or tajribalar keng tatbiq etilmadi, oqibatda XX asrning o'rtalarida aholi o'rtasida xavfli kasalliklar va o'lim darajasi yana ortdi, yerning sho'rlanishi kuchayib bordi[16:B.12-16-17].

Sobiq Ittifoq davrida Osiyoning epidemiologik xastaliklariga chidamsiz rus immigrantrlari o'rniga mehnat resurslarini to'ldirish maqsadida mahalliy millatlar Mirzacho'lga noan'anaviy usullarda jalb etila bordi. Boyovut tumanidagi G'allakor, 1-Boyovut, 3-Boyovut SFUlarida istiqomat qiladigan buxoroliklar, samarqandliklar, Chorjo'ylik turkmanlar quloqlashtirilib, majburan ko'chirilgan.

1920-1940-yillardagi Arktika isishi davrida ikkinchi dahshatli ochlik 1931-1933-yillarda yuz berdi, qurg'oqchilikdan zarar ko'rgan qishloqlarning aholisi ommaviy ravishda majburan ko'chirildi, ochlikdan zarar ko'rgan ko'plab mahalliy xalq Mirzacho'lga

kelishdi. Farg'ona, Surxondaryo, Qashqadaryo, Zarafshon vodiylaridan aholi ko'chirildi. 1928-1929-yillarda 2600, 1929-1930-yillarda 7600 xo'jalik ko'chirilgan. Shuningdek, 30-yillarda Turkiston tog' tizmasi yon bag'ridagi Samarqand viloyati lalmikor qishloqlari aholisi Mirzacho'lga majburan ko'chirildi. 1931-1932-yillarda yerning botqoqlanishi tufayli bezgak kasali avj oldi. Meliorativ tadbirlar keng amalga amalga oshirilganiga qaramay, 1936-yilda Mirzacho'lda 53% qishloqlarning yer maydonlari botqoqlangan va quritishni talab qilardi.

Ikkinchi jahon urushi arafasi va urush yillarida Sovet davlati paxta yetishtirishni oshirish maqsadida bir butun xalq peshonasiga "sotqin", "xoin" kabi tamg'alarni bosib, ko'chiruvchilik siyosatini yuritgandi[17:B.25-27], koreyslar, Qrim tatarlari, mesxeti turklari, shuningdek, urush asirlari kabi turli diasporalar Mirzacho'lga o'zlari uchun mutlaqo notanish bo'lgan landshaftga ko'chirildilar.

1939-yilda yangi 110 ming gektar yerni meliorativ tadbirlarsiz o'zlashtirilishi tufayli sizot suvlari ko'tarilib, sho'rlangan yerlar yanada ko'paygan.[18:S.9] 1939, 1940, 1941-1942-yillarda partov yerlarni o'zlashtirish maqsadida sholi ekish surati oshib bordi, urush tufayli melioratsiya va irrigatsiya ishlari to'xtab qoldi, oqibatda yer botqoqlanib, o'tmishdagi dahshatli voqealar takrorlandi.

1948-yilda Farhod GESi ishga tushishi bilan 1947-1948-yillarda qurilgan Boyovut kanaliga suv ochildi, Do'stlik kanalining suvi ko'paydi va qo'shimcha 40 ming gektar yerni o'zlashtirish imkoni tug'ildi. Sobiq Ittifoqning Mirzacho'lni o'zlashtirishda madaniylashtirilgan ko'chirish siyosatining ko'rinishi bo'lmish "komsomol yo'llanmasi" bilan yuborish, mehnat resurslari bilan uzviy ta'minlash dasturi shakllandi. 1949-yil yanvarida bir guruh andijonlik yoshlar oilasi bilan Mirzacho'lda ishlash tashabbusi bilan chiqdilar[19:S.50-51]. Andijon yoshlarining tashabbusini Toshkent, Qashqadaryo, Farg'ona va boshqa viloyatlar yoshlari qo'llab chiqdilar. Madaniylashtirilgan ko'chirish siyosati uzluksiz XX asrning 80-yillari o'rtalariga qadar davom etdi va asosan mahalliy aholi paxtachilikka ixtisoslashgan xo'jaliklarga o'rnashdi.

1956-yilda Zaporozhye, Smolensk, Kurgan, Kiyev va boshqa shaharlarning FZO maktablarini 12 ming bitiruvchisi Mirzacho'lda ishlash tashabbuskori bo'ldilar[20:S.64]. Rusiyzabon aholi asosan sanoat ishlab chiqarishiga jalb etildi.

XX asrning 50-yillari oxirigacha yangi yerlarni o'zlashtirishda akademik T.D.Lisenko, professor V.A.Shaumyan kabi antidrenaj nazariyasini yoqlovchilarning g'oyalari ustuvor bo'lib, melioratsiya qurilishi ikkinchi darajali hisoblangan, loyihalardan meliorativ qurilishlar chiqarib tashlangan.

50-yillarning o'rtalariga kelib, Mirzacho'lning eski suv chiqarilgan hududining shimoli-g'arbiy qismida aholi o'troqlashib, o'zlashtirildi, 1960-yil 25-dekabrda Janubiy Mirzacho'l kanaliga suv ochilishi bilan o'zlashtirishda yangi davr boshlandi. Mirzacho'lning o'zlashtirishning yangi prinsiplariga ko'ra inson omili uchun kompleks tadbirlarni qamrab oldi. Sug'orish, kollektor-drenaj tarmoqlari, gidroinshootlar qurish, yo'l, energiya ta'minoti, ichimlik suvi, gazlashtirish ihotazorlarga yaxshi uylar, maishiy xizmat ko'rsatish, madaniyat, ta'lim, sog'liqni saqlash obyektlari qurishga e'tibor berildi. 1950-yillarning o'rtalarida boshlangan Mirzacho'lni o'zlashtirish jarayoni 70-yillarning ikkinchi yarmiga kelib yakunlandi[21:B.269]. Asosiy e'tibor Jizzax cho'lini o'zlashtirishga qaratildi, 1963-yilda Sirdaryo, o'n yildan so'ng Jizzax viloyatlari tashkil etildi, Mirzacho'l o'rnida Sirdaryo vohasi shakllandi.

Madaniylashtirilgan ko'chirish oqibatida Mirzacho'lga kelgan mahalliy aholi vakillari ko'p holatlarda xalqimizga xos etnopsixologiyada bo'lib, "baribir ota yurtimga qaytib ketaman", degan fikrda edilar. Albatta, ularning o'rnashishlari, Mirzacho'lda dehqonchilik madaniyatining sir-asrorlarini o'rganishlari davrida, hukmron mafkura sharoitida ekstensiv xo'jalik yuritish oqibatida, yer-suvni e'zozlashdan yiroq bo'lib, yuqoridagi xatoliklar takrorlandi, sug'oriladigan yerlarning miqdori qancha ko'p bo'lsa, undan shunchalik xo'jasizlarcha, beparvolarcha foydalanildi, bostirib sug'orish, sholichilik va hokazolar tufayli voha yerlari sho'rlanib bordi. Shuningdek, irrigatsion inshootlar qurilishidagi xatoliklar, meliorativ inshootlarning yetarli emasligi va sifatsizligi tufayli o'zlashtirilgan yerlarning meliorativ holati yomonlashdi. Bu jihatda shuni ta'kidlash joizki, Mirzacho'lga ko'chirilgan mahalliy millat vakillari ham, diasporalar ham avvalgi yashash joylarida dehqonchilik madaniyati bilan tanish bo'lsalar-da, butunlay boshqacha geografik va tabiiy muhitga moslashishlariga to'g'ri keldi. Masalan, Turkiston tog' tizmasi adirlaridan ko'chirilgan aholi xo'jalik yuritishda asosan chorvachilik bilan shug'ullanib, lalmikor dehqonchilikni ham olib borishgan. Turli etnik guruhlar Mirzacho'lga majburiy ravishda ko'chib kelib, yangi muhit sharoitida tabiiy omillarga moslashish va yashab qolish uchun kurash olib borishga majbur bo'ldilar.

Sug'orma dehqonchilikdagi qo'pol xatolar katta iqtisodiy va ma'naviy ziyon keltirdi. Yiliga deyarli 80-100 ming gektar yangi yer o'zlashtirilib, foydalanishga topshirilgan, lekin shu bilan bir vaqtda turli sabablarga ko'ra, 60-80 ming gektar yer yaroqsiz holga kelgan. Masalan, 1966-1984-yillarda 390 ming gektar sug'oriladigan maydon oborotdan chiqqan[22:B.41]. 1984-yil Jizzax viloyatining Zarbdor nohiyasida har gektar yerdan olingan paxta hosili 7 sentnerdan oshmadi. Bunga Jizzax viloyatidagi 25% kollektorlarning umuman ishdan chiqqanligi, yopiq va tik drenajlarning 1/3 qismi ishlamaganligi sabab bo'ldi[23:B.271]. Shuningdek, voha yerlariga obi-tobi yetilganda ishlov berilmasligi, ishlov berishda ballonli traktorlardan keng foydalanish oqibatida ekin unadigan madaniy qatlamdan pasti zichlashib bordi, tabiiy yog'inlar va quyilgan suvning sizilishi zaiflashdi, vegetatsion davr qisqardi.

Tahlil va natijalar. Mirzacho'lning o'zlashtirilgan yerlariga azot, fosfor, kimyoviy o'g'itlarni solib, paxta hosildorligini oshirish tajribalari 1906-1912-yillardayoq boshlangan[24]. 1929-1930-yillardagi olib borilgan tajribalarga ko'ra, yerga qancha ko'p kimyoviy o'g'it solinsa (azot – 240 kg), paxta hosildorligi shuncha ortishi isbotini topgan[25:S.40]. 1960-yillarda Ittifoq rahbariyati tomonidan paxtachilikda kimyoviy moddalar keng qo'llanila boshlandi. Xususan, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda bir gektar yerga o'rta hisobda ko'pi bilan 100 kg mineral o'g'it sarflansa, O'zbekistonda bu miqdor gektar hisobiga 268 kg ni tashkil etdi[26:B.17]. O'z o'rnida Sirdaryo vohasi yerlari ham ommaviy ravishda buzildi, yaroqsiz yerlar miqdori oshdi, dori "yemasdan" va "ichmasdan" hosil bermaslikka o'rganib qoldi. Har bir gektar ekin maydoniga mineral o'g'it solish ham oshib bordi. Masalan, agar 1980-yilda bir gektar ekin maydoniga 149 kg azot, 85,6 kg fosfat, 28,5 kg kaliy solingan bo'lsa, 1987-yilda bu raqam mos ravishda 166,8; 92,4; 46,4 bo'ldi[27:B.281]. Mazkur mineral o'g'itlarning ma'lum qisminigina o'simliklar yuta oladi. Azotning qolgan qismi havoga chiqib ketadi, lekin fosforning o'lik zaxirasi yuz yillarga yetarlik. 60-yillarning 2-yarmida aviatsiya yordamida bajariladigan kimyoviy ishlar hajmi 34,3%ga ko'paygan[28:S.26]. 80-yillarda jahonda bir gektar yerga 300 g. pestitsidlar solingan bo'lsa, O'zbekistonda 54 kg ni tashkil etib, qo'llanilish normasidan 180 barobar ko'p edi. Paxta ekiladigan maydonlarga turli xil gerbitsidlar, zaharli kimyoviy moddalar bilan ishlov berilganligi oqibatida xavfli kasalliklar va

o'lim darajasining ortishi yuz berdi. Ko'plab agronom olimlar, sobiq dala brigadirlari, mexanizator, suvchilarning o'rtacha umr yoshiga yetmasligi, fojiali taqdirlari paxtachilikda kimyoviy moddalar qo'llanilishi bilan ifodalanadi.

Irrigatsion inshootlar, suv omborlari va gidrouzellarning qurilishi jarayonida meliorativ inshootlarning yetarli emasligi tufayli faqatgina sug'oriladigan yerlar emas, balki shahar, posyolka, qishloqlarning ahvoli yomonlashdi. Hozirgi paytda o'nlab shaharlarda yer osti suvlari yuzaga yaqinligi tufayli daraxtlar qurib qolmoqda, binolarning poydevori ishdan chiqyapti, atrof-muhit yomonlashmoqda[29:B.272].

Bu hol Sirdaryo viloyatining Boyovut shaharchasi, Yangiyer va Guliston shaharlari qiyofasida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

Ikkinchi ming yillik boshlarida sizot suvlarining yillik o'rtacha joylashish chuqurligi Sirdaryo viloyati xo'jaliklari bo'yicha 172 sm.ni, Jizzax viloyati xo'jaliklari bo'yicha 219 smni tashkil qildi.

Bunda Jizzax viloyati xo'jaliklarida sizot suvlari sathining Sirdaryo viloyati xo'jaliklariga nisbatan ancha pastda joylashishi bu yerdagi geomorfologik sharoit va relyefni sizot suvlarining oqimini yaxshi ta'minlashida, deb bilish mumkin[30:B.48].

Bugungi kunda Sirdaryo viloyati yerlarining 90%i sho'rlangan[31:B.9] bo'lib, yer osti sizot suvlari turg'unligi 1-2 metr chuqurlikda joylashgan.

Akademik tuproqshunos olimlar J.Axmedov, Q.Mirzajonov, S.Azimbayev va tadqiqotchi S.Isayevlar "tarkibida 2-2,5 g/l tuz tutgan yerlar sizot suvlari sathini 1,5 metrdan pastga tushirishi hozirgi suv tanqisligi sharoitida koni zarar", deb hisoblashadi. Sizob suvlari mineralizatsiyasi kam bo'lganda 1-1,5 metr, ko'p bo'lganda 2-2,5 metr da saqlash tavsiya etilmoqda[32:B.6-7].

XX asrning 2-yarmida quyosh aktivligining oshishi, global isish, "katta qurg'oqchilik"larning tez-tez bo'lib turishi natijasida Yer sharida cho'llar maydoni yiliga 6 million gektarga kengaymoqda[33:B.187].

Sobiq Ittifoqda Mirzacho'lni o'zlashtirilishi tajribalari, Markaziy Osiyo Respublikalarida paxta yetishtirishning ommalashtirilishi, yangi yerlarni o'zlashtirilishi, shuningdek, Sirdaryo va Amudaryo o'zanlarida suv omborlari, gidroelektrostansiyalar qurilishi, sanoatda suvdan keng foydalanilishi oqibatida Orol muammosi paydo bo'ldi. Sirdaryo va Amudaryo suvlaridan nazoratsiz foydalanish oqibatida 1961-1970-yillar oralig'ida Orol dengiziga har yili 42,9 kubokilometr suv quyilgan bo'lsa, 1981-1984-yillarda 4,2 kubokilometrga tushib qoldi[34:B.56]. Global isish natijasida Orol qurib bordi. Ming yillik boshlariga kelib, havzasida 35 million aholi istiqomat qiladigan dengiz quriy boshladi. Orol fojiasi mintaqaviy muammodan umumbashariy fojia darajasiga ko'tarildi[35:B.193]. Ilgari yer yuzidagi eng yirik ichki suv havzalaridan biri bo'lgan Orol dengizining hajmi bugungi kunda 13 barobar, maydoni 7 barobar qisqardi, suv sathi 26 metr pasaydi. Dengizning qurib qolgan tubida 5 million gektardan ziyod maydonni egallagan yangi Orolqum cho'li paydo bo'ldi[36].

Butun jahonda dehqonchilik madaniyati bugungi kunda yerlarning sho'rlanishi, cho'llanishi muammosi bilan birgalikda "kislotali yomg'irlar"dan, tuproq eroziyasidan aziyat chekmoqda. Bugungi kunda Yer yuzasining 31 million gektar qismi «kislotali yomg'irlar»dan zararlangan va bug'langan. Tuproq eroziyasi tufayli ekin maydonining 26 million gektarida har yili hosildorlik pasayib bormoqda[37:B.186-187].

“Neolit inqilobi” ziroatchilik madaniyati taraqqiysi bosqichlarida insoniyat ochlik balosidan omon qoldi, unib-o’sdi. Miloddan avvalgi II ming yillikda Markaziy Osiyoda sug’orma dehqonchilikka o’tilishi, miloddan avvalgi I ming yillikdan boshlab yangi yerlarga kanallar qazib, suv chiqarib, o’zlashtirilishi Osiyocha ishlab chiqarish asosida qadimdan tabiatni, xususan “yediruvchi va kiydiruvchi” tuproqni» e’zozlashning amaliy-an’anaviy yumushlari shakllangan. Tuproq tarkibini boyitib, hosildorlikni oshirib borishda “tabiatdan tabiatga” qonuniyatiga amal qilingan, chorvachilikdagi chiqindilar, go’ng, xashak nishqurti, xazon chirindisi, nuragan devor kesaklari, ariq-zovurlar tozalanganda chiqadigan tuproq yerga solingan. Sirdaryo vohasi bugungi kunda irrigatsion-melioratsion inshootlarni tozalash natijasida chiqarilgan tog’-rog’ rosh (balchiq tuproq) zaxirasiga ega. Roshda yerni boyituvchi barcha elementlar mavjud, yerga solinsa har qanday ekin hosildorligini 8-10 sentnerga oshiradi. Mineral o’g’itlar xarajatining 25%i roshni yerga solishga sarflansa, ancha yutuqlarga erishish mumkin. Irrigatsiya va melioratsiya inshootlari ichida va atrofida bitadigan o’simliklar qamish, g’o’g’a, sho’ra va boshqa yovvoyi o’simliklar hamda g’o’zadan qurilishbop mahsulotlar DSP, DVP ishlab chiqarish mumkin, qoldiqlari chiritilib yoki shunday yerga solinsa tuproq yanada boyiydi.

Tabiatning shafqatsiz qonuniyatiga ko’ra inson undan qancha noz-ne’mat, farovonlik olsa, uni shuncha asrab-avaylasa, tabiatni tabiiy ne’matlar bilan boyitsagina boqiy umrguzaronlik qila oladi.

Xulosalar. Sirdaryo vohasining bugungi etnodemografik, urbanizatsion, sivilizatsion taraqqiysini yuksaltirish, ekomuhitini asrash, uni boyitib, kelgusi avlodlarga yetkazib berish vo’ha aholisining muqaddas burchidir.

Yuqoridagi fikrlardan quyidagi xulosalarni chiqarish mumkin:

- Mirzacho’l qurigan qadimiy dengiz o’rnida shakllangan bo’lib, sizot suvlari tabiiy oqib ketmaydi. Shu tufayli bugungi kunda vo’ha tuprog’i keskin sho’rlanishga moyil. Hududda sizot suvlarining yig’ilishida asosiy rol’ni Turkiston va Nurota tog’ tizmalarining yer osti oqimlari o’ynaydi. Mustaqillik davridan Turkiston tog’ tizmasi old qismida yashovchi aholi tomonidan yer osti suvlarini nasos orqali chiqarib tashlab dehqonchilik faoliyati yuritayotganlari tufayli qadim Mirzacho’l hududida sizot suvlari oqimi yanada ko’payishi ehtimoli mavjud;

- XX asr davomida Mirzacho’lning “yoppasiga ekstensiv o’zlashtirilishi” bizningcha xato bo’lib, buning o’rniga faqat suv chiqarish mumkin bo’lgan unumdor yerlarga e’tibor qaratilishi lozim edi. Qolgan hududlarda esa tabiiy muhit saqlanib, chorvachilik va boshqa sohalar rivojlantirilishi kerak edi;

- Mirzacho’lga “boshqa etnosning o’rnashuvi”, ya’ni Chor Rossiyasi davrida rus dehqonlarining ushbu hududni o’zlashtirishda hukmron mavqega ega bo’lishi, meliorativ tadbirlarga yetarlicha e’tibor berilmasligi, shuningdek, Sovet davrida quloqlashtirish, majburan ko’chirish va “komsomol yo’llanmasi” bilan mahalliy aholini Mirzacho’lga yuborish kabi jarayonlar natijasida cho’l landshaftidan bexabarlik va ekstensiv xo’jalik yuritilishi oqibatida yerlarning sho’rlanishi yuzaga keldi;

- Ekologik muhitning buzilishi natijasida zararkunanda hasharotlar va epidemiologik kasalliklar keskin ko’paydi. Osiyoga xos kasalliklar va noqulay ekomuhit sababli Mirzacho’lda rus dehqonlari uzoq yashab qololmadilar, ular asta-sekin Markaziy Osiyoning shaharlariga ko’chib o’tishdi yoki o’z vatanlariga qaytib ketishdi.

Bugungi kunda Sirdaryo vohasi yerlarining sho'rlanishi va mavjud ekomuhit istiqboli quyidagi xulosalarni beradi:

- Guliston davlat universiteti bazasida "Sirdaryo vohasi ekologiyasi va istiqbollari" ilmiy laboratoriyasini tashkil etish, Respublikamizning yetakchi ilmiy markazlari bilan hamkorlikda barcha fan, mutaxassisliklar jabhasida ilmiy tadqiqotlarni olib borish va amaliyotga tatbiq etish, voha aholisining ekomadaniyatini takomillashtirib borish;
- Vohadagi irrigatsion tarmoqlarni betonlashtirish yoki ma'lum o'n yilliklarga chidaydigan sun'iy, nisbatan kam xarajat talab qiladigan qoplamalar texnologiyasini ishlab chiqish va amalda tatbiq etish;
- Irrigatsion tarmoqlardan toza suvni to'g'ridan-to'g'ri zovur kollektorlariga tushishini oldini olish, suvdan tejab foydalanishni joriy qilish;
- Iqlimiy, meteorologik, ilmiy bilimlar asosida yerning sho'rini bosqichma-bosqich qochirish, sizot suvlari sathini me'yoriy kamaytirishga erishish;
- Almashlab ekishni keng tatbiq etish. Chorvachilik, bog'dorchilik fermer xo'jaliklarini ko'paytirish. Yerni mahalliy o'g'itlar bilan oziqlantirish, ariq, kanal va zovurlardan chiqqan roshini ekin yerlariga solib hosildorlikni oshirish;
- Irrigatsion tarmoqlar atrofida, ekin dalalari oralig'ida, shamol yo'nalishlari bo'ylab, shuningdek, magistral va tumanlararo yo'llar atrofida himoya daraxtzorlarini barpo etish maqsadida, oilalarga ma'lum yillar davomida oraliq ekin ekib foydalanish imkoniyatini berish, shuningdek, mahalla ko'chalari va tomorqalarda manzarali hamda mevali daraxtlarni o'stirish;
- Mahalla hududlarida yog'in-sochin va oqar suvlarining to'planib qolishini oldini olish, ko'chalar atrofida rejali ariqlar bo'lishiga erishish, obodonlashtirish;
- Ariq, zovur va kollektorlarni muntazam tozalab borish, vohaning boy xom ashyosi — qamish, g'ug'a kabi yovvoyi o'simliklar hamda paxta g'o'zasidan sanoat xom ashyosi sifatida foydalanish, ya'ni ulardan DSP, DVP kabi qurilish bop, mebel bop mahsulotlar yoki ekin dalalari unumdorligini oshirish uchun tabiiy o'g'it ishlab chiqarishni joriy etish;
- Vatanimiz kuchli seysmik hududlardan biri hisoblanishi, sizot suvi yaqin bo'lgan mintaqalarning seysmik xavfliligi inobatga olinib, yakka tartibda va tadbirkorlik sohalarida uy-joy, korxonalar qurilishini, saqlanishini seysmik konsultativ nazoratlarini joriy qilish;
- Biologik xilma-xillikni saqlash va ko'paytirishga e'tibor qaratish kabi chora-tadbirlar, shubhasiz, vohamizning obodligi, farovonligi va rivojlanishining muhim omili bo'lar edi.

Jamiyatning barcha boyliklari inson mehnati natijasida yaratiladi, ammo bu jarayon atrof-muhit bilan uzviy aloqadorlikni talab etadi. Insoniyatning tabiat bilan uyg'un holda erishgan madaniyatida tabiiy muhitning mavjudligi yoki yo'qligi o'z aksini topadi.

Mirzacho'lni o'zlashtirish jarayonida bu hududga ko'chirilgan yoki kelib qolgan aholining etnopsixologiyasida XX asrning 80-yillarigacha «baribir ota yurtga qaytaman!» degan qarash ustunlik qilgan. Biroq bugungi kunga kelib, Sirdaryo vohasi aholisi uchun qadimiy Mirzacho'l yerlari doimiy Vatanga aylangan. Agar voha yerlarining sho'rlanishi oldi olinib, tabiati yanada boyitilsa, bu maskan kelajak avlodlarga mustahkam Vatan sifatida xizmat qilishda davom etadi. Zero, bugungi kunda buning uchun barcha zarur imkoniyatlar mavjud.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. R.Egamberdiyev, A.Razzoqov. O'zbekistonda qo'riq yerlarini sug'orish, o'zlashtirish va melioratsiyalash tarixi. T. "Fan".1984. –B.16.

2. Q.Abdurazzoqov. Sho'r yerlarni o'zlashtirish usullari. T. "O'zbekiston". 1973.-B.9.
3. S.Doniyorov, Z.Madraximova. Mirzacho'l vohasi va uni o'zlashtirish tarixidan. "O'zbekiston tarixini o'qitishning dolzarb muammolari" mavzusidagi Respublika ilmiy-nazariy anjumani materiallari to'plami. Guliston. 2010 . –B.85-86.
4. X.Qobilov. Sovet hukumatining talonchilik siyosati va unga qarshi milliy-istiqloлчаilik harakatlari. O'zbekistonda moddiy madaniyat va etnomadaniy jarayonlar» mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. Termiz. 2010. –B.195-197.
5. Г.К. Ризенкампф. К новому проекту орошения Голодной степи. Ч. 1, Л., 1930 .-С. 83
6. «Ўзбекистонда урбанизация жараёнлари: тарих ва хозирги замон» мавзусидаги халқаро илмий-амалий анжуман материаллари.Т. 2007.-Б.217-218.
7. Н.К.Ярошевич. Сельское хозяйство и ирригация Средней Азии. Том III, часть I. Т. 1925.-С. 309.
8. Л.Берсудский, П.Кивелов. Так меняется облик Голодной степи. Т. 1956 .-С.4.
9. Э.Х.Хожиев. История орошения и освоения Голодной степи. 1917-1970 гг. .Т. "Фан".М.1987.-С. 76.
10. Голодная степь. 1867-1917. История края в документах. М. «Наука».1981.-С.91.
11. Ўша жойда. –С.139-140 .
12. Н.К.Ярошевич. Сельское хозяйство и ирригация Средней Азии. Том 111, часть I. Т. 1925 .-С. 245.
13. Э.Х.Хожиев. История орошения и освоения Голодной степи. 1917-1970 гг. .Т. «Фан». 1987. –С.25.
14. Қ.Ражабов, М.Ҳайдаров. Туркистон тарихи. Т. «Университет». 2002.-Б. 77.
15. Р.Эгамбердиев, А.Раззоков. Ўзбекистонда қўриқ ерларини суғориш, ўзлаштириш ва мелиорациялаш тарихи. Т. «Фан». 1984.-Б. 82-83.
16. З.Х.Аширбоева. XIX аср охири - XX аср ўрталарида Мирзачўлнинг ўзлаштирилиши. Автореферат, т.ф.н. Т. 2008 .-Б. 12-16-17.
17. С.Бадриддинов. Корейслар Ўзбекистонга қандай қилиб келиб қолган? «Тарихий хотира - маънавият асоси» мавзусидаги Республика илмий-назарий анжумани материаллари. III. Бухоро. 2010 .-Б. 25-27.
18. Ж.Я.Батькаев. Удобрение хлопчатника в условиях Голодной степи. Т. "Фан". 1978. – С. 9.
19. А.Абдунабиев. Борьба за увеличение земель. Т. «Ўзбекистан». 1966. –С.50-51.
20. А.Абдунабиев. Борьба за увеличение земель. Т. «Ўзбекистан». 1966. –С.64.
21. G.G.Xolliyev. O'zbekistonda irrigatsiya va melioratsiya sohasida amalga oshirilgan ishlar. "O'zbekiston tarixidan ilmiy maqolalar to'plami". 1 -son. Т. "Tafakkur". 2009. –B.269.
22. R.Egamberdiyev, A.Razzokov. O'zbekistonda qo'riq yerlarini sugorish, o'zlashtirish va melioratsiyalash tarixi. Т. "Fan". 1984 .-B. 41.
23. G.G.Xolliyev. O'zbekistonda irrigatsiya va melioratsiya sohasida amalga oshirilgan ishlar. "O'zbekiston tarixidan ilmiy maqolalar to'plami". 1-son. Т. "Tafakkur". 2009.-B. 271.
24. Н.Н.Балашев, Я.И.Чуманов. Материалы по изучению эффективности удобрений. В сб. «Вопросы удобрения». Выпуск №1. Самарканд. 1929.
25. Ж.Я.Батькаев. Удобрение хлопчатника в условиях Голодной степи. Т. "Фан". 1978. – С. 40.
26. Z.X.Ashirboyeva. XIX asr oxiri - XX asr o'rtalarida Mirzacho'lning o'zlashtirilishi. Avtoreferat, t.f.n. Т. 2008 .-B. 17.
27. Народное хозяйство Узбекской ССР в 1990 . –С.281.
28. Н.Обламурадов. Развитие аграрного производства Узбекистана в 1971-1990 гг. Опыт, уроки и проблемы. Автореферат, дисс. Д.и.н. Т. 1994.-С. 26.
29. G.G.Xolliyev. O'zbekistonda irrigatsiya va melioratsiya sohasida amalga oshirilgan ishlar. "O'zbekiston tarixidan ilmiy maqolalar to'plami". 1 -son. Т. "Tafakkur". 2009. –B.272.

30. X.Nomozov, S.Toshpo'latov, S.Ro'zmetov. Mirzacho'l hududi sugoriladigan tuproqlarining meliorativ holati va unumdorligini oshirish yo'llari. T. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". 2004. –B.48.
31. O.Sh.Oltmishev. Tuproq unumdorligini saqlash va tiklashda meliorativ tadbirlarni amalga oshirishning mavjud muammolari hamda yechimlari. «Mirzacho'l vohasi tuproklari unumdorligini oshirish muammolari va vazifalari» mavzuidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. Guliston. 2003.-B. 9.
32. J.Axmedov, Q.Mirzajonov, S.Azimbayev va S.Isayev. Tuprok melioratsiyasi - mo'l va sifatli hosil garovi. «O'zbekiston qishloq xo'jaligi». № 2. 2009 .-B. 6-7.
33. F.Parmonov. Sanoat va ekologik o'zgarishlar: yer va ichimlik suvi muammosi. "Falsafa va ijtimoiy tarakkiyot" mavzusidagi ilmiy konferensiya materiallari. II qism. T. "O'zbekiston faylasuflari ilmiy jamiyati nashriyoti". 2008. –B.187.
34. А.А.Голованов. «Белое золото» в черном овале. Ўзбекистон тарихидан илмий маколалар тўплами. 1-сон. «Ўзбекистон тарихининг долзарб муаммолари». Т. «Тафаккур». 2009.-Б. 56.
35. I.A.Karimov. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz. 7-tom. T. "O'zbekiston". 1999. –B.193.
36. Transchegaraviy ekologik muammolar: rivojlanish yo'lidagi yechimlar. "Ishonch" gazetasi. 2010-yil 18-noyabr. №137 (2862).
37. F.Parmonov. Sanoat va ekologik o'zgarishlar: yer va ichimlik suvi muammosi. «Falsafa va ijtimoiy taraqqiyot» mavzusidagi ilmiy konferensiya materiallari. II qism. T. "O'zbekiston faylasuflari ilmiy jamiyati". 2008. –B.186-187.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).